

29 Αυγούστου 1916

Ο διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού Σχης Χατζόπουλος Ιωάννης συναντά τον Γερμανό Τχη Φον Σβάνιτς, ο οποίος του ανακοινώνει ότι ο στρατάρχης φον Χίντεμπουργκ δέχεται την αίτησή του για παράδοση του Σώματος στους Γερμανούς.

22 Σεπτεμβρίου 1916

Στην πόλη Γκέρλιτς της πρώην Ανατολικής Γερμανίας, έφταναν με τρένο από τη Δράμα, 6.100 Έλληνες στρατιώτες, 430 αξιωματικοί, δυνάμεις της ελληνικής χωροφυλακής, στρατιωτικοί υπάλληλοι, 93 γυναίκες αξιωματικών και 5 παιδιά. Ήταν όλη η δύναμη του Δ' Σώματος Στρατού μαζί με τον οπλισμό της και έζησε στην «αιχμαλωσία», συμβιώνοντας με τους κατοίκους της ξένης πόλης. Έτσι η Ανατολική Μακεδονία παραδόθηκε ανυπεράσπιστα στους Βουλγάρους. Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν πριν από το πρωτοφανές γεγονός της μεταφοράς στρατιωτικής δύναμης σε ξένο κράτος, ακόμη και σήμερα προκαλούν ερωτηματικά, σχετικά με το αν ήταν προδοσία ή όχι.

Η εισβολή των Βουλγάρων στην Αν. Μακεδονία

Τον Αύγουστο του 1916, η Ελλάδα ήταν «κομμένη» στα δύο. Από τη μια ήταν η κυβέρνηση Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, όπου ήταν εγκατεστημένες οι αγγλογαλλικές δυνάμεις της Αντάντ. Από την άλλη, η κυβέρνηση των Αθηνών, υπό τον Γερμανόφιλο βασιλιά Κωνσταντίνο. Στις 18 του μήνα, ο βουλγαρικός στρατός με σύμμαχο τη Γερμανία, εισέβαλε αιφνιδιαστικά στην Ανατολική Μακεδονία. Στόχος τους, όπως ισχυριζόνταν, ήταν να περιορίσουν τις κινήσεις των εχθρικών δυνάμεων της Αντάντ. Την ίδια μέρα, οι πρέσβεις της Γερμανίας και της Βουλγαρίας, με επίσημες διακοινώσεις των κυβερνήσεών τους, έδιναν εξηγήσεις. Η εισβολή, όπως διαβεβαίωναν, είχε αποκλειστικά στρατιωτικά κίνητρα, για να κόψουν τις κινήσεις των αγγλογαλλικών δυνάμεων. Ταυτόχρονα, παρείχαν εγγυήσεις ότι δεν κινδυνεύει η ακεραιότητα της χώρας και ότι δεν θα έθιγαν την εξουσία των τοπικών αρχών. Δεν είχαν σκοπό, όπως έλεγαν, να καταλάβουν τις Σέρρες, τη Δράμα και την Καβάλα, ενώ ο στρατός τους θα αποχωρούσε όταν εξέλειπαν οι στρατιωτικοί λόγοι.

Η έκκληση του διοικητή για βοήθεια

Οι εγγυήσεις που έδωσαν στον βασιλιά Κωνσταντίνο οι Γερμανοί, τον καθησύχασαν και έδωσε εντολή στους επιτελείς του Δ' Σώματος Στρατού να συμπτυχθούν στις πόλεις και να περιμένουν εντολές. Ο εκτελών χρέη διοικητή, συνταγματάρχης Ιωάννης Χατζόπουλος, με καθημερινές εκκλήσεις προς την Αθήνα, ζητούσε βοήθεια. «Αναφέρω ότι η συμπεριφορά των Βουλγάρων είναι εντελώς εχθρική. Οι κάτοικοι των πόλεων Σερρών και Δράμας έντρομοι καταφεύγουν εις Καβάλα. Παρακαλώ όπως τύχω άμεσης απαντήσεως επί αιτήσεώς μου να επιστρέψουν αμέσως οι επίστρατοι καθόσον οι προθέσεις των Βουλγάρων περί καταλήψεως της Καβάλας εκδηλούνται από ώρα εις ώρα σαφέστερες, εάν δε συμβεί τούτο η πόλις θα καταστραφεί και θα αιχμαλωτιστεί το Σώμα ολόκληρον. Είναι αναγκαία η αποστολή στόλου, διότι μόνον η παρουσία του θα καθησυχάσει τους πληθυσμούς. Δεν είναι δυνατόν να αντιληφθείτε την ενταύθα κατάστασιν». Η απάντηση της Αθήνας εστάλη την ίδια μέρα: «Την πρότασιν περί εφέδρων αποκρούομεν, αποκλείοντες την βίαν. Καθησυχάσατε έντρομους πληθυσμούς και ενθαρρύνετε αυτούς. Στόλος δεν θα αποσταλεί». Η κατάσταση στο μεταξύ διαρκώς χειροτέρευε και ο κλοιός γύρω από την Καβάλα έσφιγγε ασφυκτικά.

Η αφερεγγυότητα των Γερμανών

Οι Γερμανοί αναθεώρησαν τη στάση τους και αδιαφορώντας για τις εγγυήσεις που έδωσαν στον βασιλιά, πίεζαν αφόρητα τον Χατζόπουλο, να εγκαταλείψει την πόλη. Οι ιστορικοί υποστηρίζουν, ότι υπήρξε πρόταση Βρετανού πλοιάρχου ενός ατμόπλοιου, που υπήρχε στο λιμάνι της Καβάλας, να μεταφέρει το στράτευμα στη Θεσσαλονίκη. Ο Χατζόπουλος όμως αρνήθηκε, επειδή ήταν πιστός στον Κωνσταντίνο και δεν ήθελε να ενισχύσει το αντιβασιλικό κίνημα της Εθνικής Αμύνης. Οι συνέπειες του διχασμού ήταν ολέθριες και ντροπιαστικές για τον ελληνικό στρατό. Ο Χατζόπουλος απευθύνθηκε στον Γερμανό αρχιστράτηγο Χίντενμπουργκ. Για να αποφευχθεί η αιχμαλωσία του Σώματος από τον βουλγαρικό στρατό, του ζήτησε τη μεταφορά του στρατεύματος, μαζί με τον οπλισμό του, στη Γερμανία, ως το τέλος του πολέμου. Το αίτημα του συνταγματάρχη Χατζόπουλου έγινε δεκτό. Οι Έλληνες στρατιώτες παραδόθηκαν αμαχητί, εγκατέλειψαν οικειοθελώς την πόλη σε μια ξένη στρατιωτική δύναμη και αποφάσισαν να μεταφερθούν στη Γερμανία και συγκεκριμένα στην πόλη Γκέρλιτς. Για τη μεταφορά χρησιμοποιήθηκαν 10 τρένα και το ταξίδι έγινε μέσω Βουλγαρίας. Το ταξίδι από τη Δράμα κράτησε 12 μέρες.

Η υποδοχή και η ζωή στο Γκέρλιτς

Όταν ο ελληνικός στρατός έφθασε στο Γκέρλιτς, η υποδοχή ήταν θερμή. Γερμανοί αξιωματικοί και κάτοικοι της πόλης υποδέχθηκαν το Δ' Σώμα Στρατού, ενώ μάλιστα παιάνιζε προς τιμή τους. Οι αρχικές προσπάθειες των Γερμανών, κυρίως όσων αγαπούσαν την κλασική Ελλάδα, ήταν να εμφανιστεί η παραμονή των Ελλήνων στη Γερμανία ως πράξη «φιλοξενίας». Ωστόσο, ήταν μια ιδιότυπη αιχμαλωσία, καθώς σε κανέναν και για οιονδήποτε λόγο δεν επιτράπη να εγκαταλείψει το γερμανικό έδαφος, καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου.

Η λογική του διαχωρισμού των Ελλήνων σε βενιζελικούς και βασιλικούς, τους ακολούθησε και στη Γερμανία. Κατά τη διάρκεια της παραμονής στη γερμανική πόλη, οι φιλοβασιλικοί και γερμανόφιλοι αξιωματικοί είχαν προνόμια, τα οποία δεν ίσχυαν και για τους βενιζελικούς. Στις αρχές του 1918, με την κατηγορία ότι ασκούσαν προπαγάνδα, 25 Έλληνες αξιωματικοί οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Βέρλ της Βεστφαλίας, ενώ άλλοι 17 στις φυλακές του Κόνιγκσμπεργκ. Η θερμή φιλοξενία των πρώτων ημερών δεν είχε συνέχεια και ούτε ήταν εύκολο, καθώς η Γερμανία ήταν σε πόλεμο και ούτως ή άλλως υπήρχαν ελλείψεις.

Για τους απλούς στρατιώτες όμως, η κατάσταση ήταν μαρτυρική. Σχεδόν στο σύνολό τους, υπέφεραν το μαρτύριο των στερήσεων, της ελλιπούς διατροφής και του αφόρητου κρύου στις παράγκες του στρατοπέδου, με αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους περίπου 400 άτομα, τα περισσότερα από φυματίωση. Οι σχέσεις της γερμανικής στρατιωτικής διοίκησης και των Ελλήνων, όσο περνούσε ο καιρός, γίνονταν και πιο εχθρικές. Οι Γερμανοί απαίτησαν από τους στρατιώτες να συμμετέχουν σε αγροτικές ασχολίες. Ορισμένοι Έλληνες διασκορπίστηκαν βίαια, από την Κολωνία μέχρι και το Μπρέσλαου, σε πολεμικές βιομηχανίες, ορυχεία, εργοστάσια και αλλού.

Η δράση των Ελλήνων

Παρά τα προβλήματα, οι Έλληνες «όμηροι» μεγαλούργησαν ως κοινότητα. Έβγαλαν δική τους εφημερίδα, που εκδόθηκε σε όλη τη Γερμανία και ηχογράφησαν ρεμπέτικα και παραδοσιακά τραγούδια. Εκεί έγινε για πρώτη φορά παγκοσμίως και η ηχογράφηση ενός μπουζουκιού, τον Ιούλιο του 1917. Αξιόλογη ήταν επίσης η πνευματική και πολιτιστική δράση πολλών Ελλήνων αιχμαλώτων καλλιτεχνών και διανοουμένων, όπως του σπουδαίου θεατρικού συγγραφέα Βασίλη Ρώτα. Φυσικά, δημιουργήθηκαν σχέσεις και οι στρατιώτες ερωτεύθηκαν και παντρεύτηκαν Γερμανίδες. Τελικά, η «αιχμαλωσία» τους έληξε, όταν η κατάσταση είχε φτάσει στο απροχώρητο.

Μετά την ανακωχή, τον Νοέμβριο του 1918, οι βασιλόφρονες αξιωματικοί, φοβούμενοι αντίποινα, αρνήθηκαν να επιστρέψει το Δ' Σώμα Στρατού στη «βενιζελική» Ελλάδα. Ωστόσο, οι περισσότεροι στρατιώτες πήραν μέρος στη γερμανική *επανάσταση των Σπαρτακιστών* της Ρόζας Λούξεμπουργκ, με αίτημα την άμεση επιστροφή τους στην Ελλάδα. Μετά την αποτυχία της εξέγερσης, δραπέτευσαν με κάθε μέσο και επέστρεψαν κατά ομάδες στην Ελλάδα. Για αρκετούς «βασιλικούς» όμως, τα πράγματα στην Ελλάδα δεν ήταν καλύτερα. Υπέστησαν διώξεις, εκ μέρους των βενιζελικών αρχών και κατηγορήθηκαν για προδοσία. Υπήρξαν μέχρι και θανατικές καταδίκες αξιωματικών, οι οποίες όμως, ενόψει των εκλογών του 1920, δεν εκτελέστηκαν. Πάνω από 200 Έλληνες έμειναν στο Γκέρλιτς. Το 1921, ιδρύθηκε ο Ελληνικός Σύνδεσμος Γκέρλιτς και διαλύθηκε με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία. Σήμερα εκεί ζουν πάνω από 40 απόγονοι Ελλήνων.

Αντλήθηκαν πληροφορίες από

Οι Έλληνες του Γκαίρλιτς 1916-1919,

Γεράσιμος Αλεξιάτος,
εκδόσεις Αδελφοί Κυριακίδη